

**İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI KURULAN
ULUSLARARASI EKONOMİK YAPININ
İNCELENMESİ**

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KAHVECİ

İSTANBUL – 2023

ÖZ
İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI KURULAN ULUSLARARASI
EKONOMİK YAPININ İNCELENMESİ
MURAT BARIŞ*

İkinci dünya savaşından sonra “yenidünya düzeni” olarak iki kutuplu bir dünya kuruldu: ABD ve Sovyetler Birliği. Sovyetler Birliği'nin rejim ihraç etmesine karşılık, ABD dünyanın diğer ülkeleriyle ekonomik ve siyasi ittifaklar kurarak, rejim ihracını önlemeye çalışmıştır. Bu çerçevede İMF, Dünya Bankası ve GATT' gibi siyasi ve ekonomik kuruluşlar ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada ikinci dünya savaşı sonrasında Amerika'nın kurmuş olduğu ekonomik ve siyasi kuruluşlar vasıtasıyla, ekonomik ve siyasi olarak yıkılmış ülkelerin yeniden savaş olmamış gibi istikrarlı bir şekilde kalkınmalarını sağlamak, siyasi ve ekonomik olarak bu ülkelerin rejimlerini kendi ekseninde şekillendirmek ve Sovyetler Birliğini çevreleme politikası nezdinde ikinci dünya savaşı sonrasında kurulan ekonomik yapının, ekonomik ve siyasi kuruluşlarının kuruluşunu, amaçlarını ve faaliyetlerini inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Dünya Bankası, İMF, GATT, Ekonomi, Savaş

ABSTRACT

EXAMINATION OF THE INTERNATIONAL ECONOMIC
STRUCTURE ESTABLISHED AFTER THE SECOND WORLD
WAR

MURAT BARIS

After the second world war, a bipolar world was established as the "new world order": the United States and the Soviet Union. In response to the Soviet Union's export of regimes, the United States tried to prevent regime expulsion by establishing economic and political alliances with other countries of the world. Within this framework, political and economic institutions such as the IMF, the World Bank and GATT have emerged. In this study, through the economic and political institutions established by America after the second world war, to ensure the stable development of the economically and politically destroyed countries as if there were no war again, to shape the regimes of these countries politically and economically on its own axis and to establish the economic structure, economic and political institutions established after the second world war in the face of the policy of containing the Soviet Union, we will examine their purpose and activities.

Keywords: World Bank, IMF, GATT, Economy, War

* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Tezsiz Yüksek Lisans Öğrencisi

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı sürerken, bir yandan Almanya, İtalya ve Japonya'nın aşırı sağcı ve ırkçı görüşleri, diğer yandan SSCB'nin benimsediği sosyalist rejim ve AGÜ'lerin oluşturduğu geniş yelpaze, kapitalist blokta ABD'nin öncülüğünde yeni bir düzen bulma arayışlarına sebep olmuştur. Savaş sonrasında kapitalist sistemde yapılanmanın zorunluluğuna sebep olan ve ABD dahil diğer gelişmiş ülkeleri de rahatsız eden durumlar olmuştur. Bunlar Avrupa'da SSCB odaklı sosyalist bloğun oluşması ve Çin'de sosyalist rejimin kurulmasıdır. Savaş sırasında Batı devletlerinin faşizm ve Nazizm'e karşı demokrasiyi savunarak halkı harekete geçirmek istemeleri sömürge halklar üzerinde de etkili olmuştur. ABD'nin asıl amacı sömürge düzeninin kaldırılması değil, İngiltere ve Fransa çevrelerindeki sömürgelerin hammadde kaynaklarına ulaşmak istemeleri ve onları askeri ve siyasi olarak denetlemek istemeleridir.¹

Sömürgeler ve diğer yeni kurulan devletler tarafından sosyalist rejimin benimsenmesi, ABD ve diğer sömürgeci ülkeler için, sömürgelere bağımsızlık verileceği riskini doğurmuştur. Sömürgelerde bağımsızlık bilincinin oluşmasıyla onları sömürgeci devletlerle karşıt olmayan siyasal kadrolara getirerek, hem onları sömürgeci ülkelere bağımlı halde bırakıp hem de bağımsızlık için mücadeleye girmelerine engel olacaklardır. Fakat tarih boyunca sömürgelerin ulusal bağımsızlık boyunca mücadelesi, sömürgecilerin bu planlarına olanaksızlık sağlamaktadır. Lübnan ve Suriye gibi bazı sömürgeler savaş sırasında ve bitiminde bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Libya'da İtalya'nın yenilgisiyle bağımsızlığını ilan etmiş, Ho Chi Minh ise 1945'te Vietnam Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ilan etmiş ancak 1975 'te bağımsızlığı kabul ettirebilmiştir.²

Endonezya, Hindistan, Pakistan, Seylan Tunus, Fas ve Cezayir bağımsızlığını ilan eden önemli devletlerdir. Kara Afrika'da Gana, Fransız sömürgeleri, Belçika

¹ Prof. Dr. Sinan Sönmez, **Dünya Ekonomisinde Dönüşüm**, İmge Kitabevi Yayınları 2.Baskı Ankara 2005, s.86

² A.g.e. Sönmez, S.87

Kongosu, Tanganika, Kenya ve Uganda bağımsızlığını kazanırken Portekiz ise 1974'te Salazar Rejiminin çökmesine kadar sömürge kalmıştır. Bu dönemde bazı sömürgeler mücadeleyle bazıları bağımsızlıklarının kâğıt üstünde tanınmasıyla sömürgeден çıkmıştır. Batı'nın tam siyasi bağımsızlığa engel olmasının en tipik örneği Vietnam'dır. Yetmiş civarında sömürge bağımsızlığını almasıyla, Çin gibi büyük bir devletin sosyalist rejimi benimsemesi, kapitalist sistemde yeni bir düzeni kaçınılmaz kılmıştır. Bu yeni düzende ABD uluslararası ekonomik ve parasal düzenin oluşumuna liderlik yapmıştır. Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (IBRD) gibi kurumlar kurulmuştur. ABD'nin egemenliğindeki bu ekonomik düzende Marshall Planı önemli rol oynamaktadır. ABD dışişleri bakanı Marshall, Avrupa'nın ekonomik düzenine ilişkin programını 5 Haziran 1947'de hazırlamış, 12 Temmuz 1947'de Avrupa Ekonomik İş Birliği Örgütü'nü (OEEC) kurmuştur ve Avrupa'nın ekonomik ihtiyaçlarını içeren bir rapor hazırlamıştır.³

Bu rapora dayanarak yürürlüğe konulan plana göre 16 ülkeye 12,8 milyar dolar tutarında aktarılan kaynaklar, donanım mallarına yönelik yatırımlarda kullanılacaktı. Ayrıca dış ticarete bağımsızlaşarak, ABD'nin hammadde kaynaklarına kolaylıkla ulaşması sağlanacaktı. ABD'nin ilgili ülkelere yaptığı yardımla hem kendi ekonomisini iyileştirmiş aynı zamanda Batı dünyasında siyasi anlamda güç kazanmıştır. Sermaye birikimi hızlanan ABD, silah sanayinde de yaptığı yenilikleri sivil sektöre uygulamaya başlamıştır.⁴ Marshall Planı'na göre dış ticarete serbestlik ve ABD'nin hammadde kaynaklarına kolay ulaşılabilirliği sayesinde, ABD birikiminin Avrupa'ya aktarılmasıyla fazla sermaye birikiminin olumsuz sonuçları engellendiği gibi, aynı zamanda Avrupa'nın ekonomik gelişimi de sağlanmış olmaktadır. ABD'nin sömürgelerin bağımsızlıklarına destek vermesi uluslararası iş bölümünün olduğunu göstermektedir. Böylece ABD ve diğer güçlü ülkeler tarafından AGÜ'ler üzerinde yeni sömürgeci politikalar uygulanmaya başlamıştır. Savaş sırasında temelleri atılan Bretton – Woods sistemi ile ABD'nin önderliği pekiştirilmiştir.⁵

³ Bkz; (1) Sönmez, s.88

⁴ Bkz; (1), Sönmez, s.89

⁵ Bkz; (1), Sönmez, s. 90

Bretton Woods sistemi, II. Dünya Savaşı sürecinde, ABD'nin Bretton Woods kasabasında toplanan, savaştan sonra uygulanacak uluslararası ticaret ve finansal sistemini düzenlemek için ortaya çıkan sistemdir. Bu konferansa göre ekonomik istikrarın sağlanması ve ülkelerin dış ticaret engelleri yoluyla döviz fazlalarını artırma politikasının önlenmesi için bu sistemin kurulması amaçlanmıştır. Bu anlaşmaya göre istikrarlı döviz kuru rejiminin kurulması için Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) kurulmasına karar verilmiştir. Böylece sisteme göre üye ülkelerden birinin ödeme dengesi bozulduğu zaman fonun izniyle kurlar değiştirebilecekti. Sistem doların gücünü kurumsallaştırmıştır. IMF'ye üye ülkeler, yatırımlarını dolara bağlamış, dolar ise onsu 35 dolardan altına sabitlemiştir. Ayrıca ABD'nin devamlı dış ticaret fazlası vermesi de diğer ülkelerin dolara ihtiyaç duymasına yol açmaktaydı. 1960'ların sonuna kadar düzgün işleyen sistemde, bu tarihten sonra sorunlar görülmeye başlamıştır. ABD'nin Vietnam Savaşı için milyarlarca dolar ihraç etmesiyle enflasyon yükselmiş, dolara karşı spekülasyon saldırıları başlamıştır. 1973 'te ulusal paraların altın ile bağı kesilmiş, 1976 yılında Jamaika'daki konferansta Bretton Woods sisteminin çöktüğü ilan edilmiştir.⁶

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan sistemi uluslararası ekonomik ve uluslararası finansal kuruluşlar olarak iki başlık altında inceleyebiliriz.

ULUSLARARASI EKONOMİK KURULUŞLAR

Uluslararası Ekonomik kuruluşların amacı, bölgesel ekonomik gelişmeleri gözlemlemek ve piyasadaki ekonomik değişimleri tahmin etmektir. Bu kuruluşlar sırasıyla şunlardır;

- 1. OECD / Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Teşkilatı**
- 2. WTO / Dünya Ticaret Organizasyonu**
- 3. Uluslararası Ticaret Odası / International Chamber of Commerce-ICC**

⁶ Oktay Salih Akbay, **Küresel Finansal Krizin Kökenleri Üzerine Bir Değerlendirme**, Namık Kemal Üniversitesi, No:06/2011, Sosyal Bilimler Metinler. s.4

4. OPEC / Petrol İhraç Eden Ülkeler Organizasyonu

5. G-8 Grubu

6. G -20 Grubu

Uluslararası ilişkiler düzeninin iki esas kuramlarından birisi “realizm” öteki ise “idealizm”dir. Realizm, uluslararası sistemde kuvvet ve menfaatleri baz alan güvenliği temin etmek ve güce gereksinim duyulduğu, güç ile güvenlik önlemleri alınarak, saldırı ve tehditlere mukabil müdafaa ve caydırıcı teoridir. İdealizm ise sulh ve hukuku temel alan, güvenliği, uluslararası hukuk ve sözleşmeleri, uluslararası kuruluşlar, barışçıl kaideler ve politikalarıyla “hepimiz birimiz-birimiz hepimiz için” zihniyetiyle “ortak güvenlik”liği temin etmeye çalışır. Geleneksel gücü tanımlayan askerî kuvvetin kullanım devri arka planda kaldı. 21. yüzyıl devletlerin öteki devlet ve toplulukları inandırmak için “yumuşak güç” kullanmaları daha mantıklı, iktisadi ve tesirlidir. Bu güce sahip olmak için, politik değerler ve kuruluşlar, ahlâkî esaslı ve yasal siyasetler üstünde yükselen bir çekim merkezi meydana getirmekle olur.⁷

OECD / Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Teşkilatı

OECD 14 Aralık 1960 tarihinde imzalanan Paris Sözleşmesi’ne dayanılarak, Avrupa Ekonomik İş birliği Organizasyonu’nun (OEEC) isminin değiştirilmesiyle kurulan uluslararası ekonomik bir kuruluştur. Zamanla fonksiyonlarını kaybeden OEEC yeni iş birliği alanlarına yönelmek için OECD adıyla kurularak 30 Eylül 1961’den sonra resmi olarak faaliyete başlamıştır. Türkiye’nin de içinde bulunduğu 20 kurucu üyesi bulunmaktadır. 1994’ten itibaren yeni üyeler eklenmiş,2016’da teşkilatın üye sayısı 36 ya yükselmiştir.

Ülkelerin üretimlerinin ve ekonomik durumlarının artırılması ve gelişimi düşük ülkelerin kalkınması amacıyla kurulmuştur. Diğer amaçları arasında, üye ülkelerin ve gelişen ülkelerin yaşam standartlarının iyileştirilmesi, sosyal ve ekonomik gelişimin desteklenmesi olarak sıralanabilir.

⁷ Metin Arslan, **Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar (Ders Notları)**, Harran Üniversitesi, Birecik Meslek Yüksekokulu 2018, s.62

OECD'ye üye olan ülkeler, demokrasi, insan haklarına ve vatandaş hürriyetine bağlılık ve açık Pazar ekonomisi çerçevesinde gelişimi ilke olarak benimsemişlerdir.⁸

DTO- Dünya Ticaret Örgütü (WTO-World Trade Organization)

WTO 1 Ocak 1995 tarihinde İsviçre'nin Geneva kentinde kurulan uluslararası ekonomik kuruluştur.29 Temmuz 2016 rakamlarına göre üye sayısı 164tür.

Havana'da 1947-48 senelerinde 50'ye yakın ülke temsilcisi, uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi amacıyla "geçici olarak" Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nı (GATT) imzalamıştır. Üye devletlerin birbirleriyle adil ve tam rekabet şartları altında ticaret yapabilecekleri serbest ve açık bir ticaret sistemi oluşturmak GATT'ın temel amacıdır.

GATT kapsamında 1947-1993 seneleri arasında sekiz çok taraflı ticaret müzakeresi (round) yapılmıştır. Bu roundların sonuncusu olan Uruguay Turu'nun 1993'te görüşmeleri tamamlanmış ve 15 Nisan 1994'te Fas'ın Marakeş kentinde imzalanmıştır. GATT'ın devamı olan bu anlaşma, uluslararası ticaretin kurallarını belirlemek gayesiyle kurulan, ülkelerin ithalat ve ihracat süreçlerine yön veren kanuni ve kurumsal bir organdır. Ülkelerarası ticari uyuşmazlıkların çözümünde yürüttüğü politikalarla, üyelerinin güvenini kazanmış ve ticari bir otorite haline gelmiştir. Ayrıca sanayi ürünleri ticaretine ek olarak ziraat, tekstil ve hizmet ürünleri ticareti ile birlikte fikri mülkiyet haklarını da bünyesine katarak GATT'ın yerine geçmiştir. Organizasyonun temel amaçlarını şöyle sıralayabiliriz.

1. Ticarete konu olan malları, hizmetleri ve bunların fikri sınai haklarıyla ilgili ülkelerarası görüşmeleri yürütür ve gümrük tarifeleri ve ticarete engel olabilecek diğer hususlar için, iyileştirme çalışmaları sürdürür.

⁸ Bkz; (7), s.62

2. DTO, bünyesindeki konsey ve komitelerle üye ülkelerin güncel kanuni düzenlemelerini takip eder, organizasyonun ticaret politikalarını ve uygulamalarını bu doğrultuda yeniler.
3. Üye ülkeler arasındaki anlaşmazlıkların adil çözümü için haklarının ihlal edildiğini düşündükleri üye ülkelerin durumlarını değerlendirerek çözüme kavuşturur.
4. Üye ülkelerin teknik yeterlilikleri sağlaması için gerekli eğitim, finans ve rehberlik gibi çeşitli destekler sağlar.
5. DTO, faaliyetlerinin farkındalığını artırmak için sivil toplum organizasyonları, medya, parlamentolar ve kamuoyu ile düzenli şekilde iletişim faaliyetleri gerçekleştirir.⁹

Uluslararası Ticaret Odası / International Chamber of Commerce-ICC

Uluslararası Ticaret Odası Türkiye Milli Komitesi (ICC Türkiye) 1934 tarihinde kurulmuş, 1945'te Bakanlar Kurulu Kararı ile 'Milli' ismini almıştır. 1950 yılında 5590 sayılı Kanun ile komitenin kuruluş ve işlerinin yürütülmesi görevi Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'ne verilmiştir. Bununla Türkiye'nin çalışmalarının genişletilmesi amaçlanmıştır. 27 üye ile başlayan komitenin günümüzde 250'ye yakın üyesi vardır. 18 Mayıs 1953'te Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği nezdinde yeniden yapılanmıştır.

ICC, üç ana organ tarafından yönetilmektedir:

- a. Yönetim Kurulu: Yönetim Kurulu, Organizasyonun mali işlerini denetleyen ve ICC'nin politika, strateji ve faaliyet planlarını geliştiren kuruldur.
- b. Başkanlık ve Genel Sekreterlik: Dünya konseyi tarafından iki yıllığına başkan ve Genel Sekreter seçilir. Son Başkan da Onursal Başkan olarak göreve devam eder. Uluslararası sekreteryaya ve milli komitelerle birlikte çalışan Genel Sekreter ICC'nin çalışma programını yürütür.

⁹ Bkz; (7), s.64-65

c. Dünya Konseyi: ICC'nin üst düzey yönetim organıdır.¹⁰

OPEC / Petrol İhraç Eden Ülkeler Organizasyonu Organization Of Petroleum Exporting Countries (OPEC)

OPEC, 9-14 Eylül 1960 tarihinde Bağdat'ta toplanan konferansta kurulan uluslararası ekonomik kuruluştur. İlk beş yıl Cenova merkezli olan kuruluş 1965'te Viyana'ya taşınmıştır. Bilinen dünya petrol rezervlerinin üçte ikisini ellerinde bulunduran 14 ülkeden oluşmaktadır. Kurucu üyeleri; Suudi Arabistan, İran, Kuveyt, Irak ve Venezuela'dır. Daha sonra Katar, Ubya, Endonezya, Birleşik Arap Emirlikleri, Cezayir, Nijerya, Ekvator, Gabon ve Angola katılmışlardır.

Bu organizasyon ülkelerin petrol politikalarını düzenlemek, hem ihracatçılara güvenli ve dengeli fiyat sağlamak hem ithalatçı ülkelere düzenli petrol sağlamak aynı zamanda da bu sektördeki yatırımcıların menfaatlerini korumayı amaçlamaktadır. Petrol fiyatlarının görüşüldüğü, geçmişte çok etkili bir petrol karteli örneği veren kuruluş zamanla gücünü kaybetmiştir.

Senede en az iki kez toplanan üye ülkelerin üst düzey temsilcileri organizasyonun en önemli organlarıdır.

OPEC Petrol fiyatlarını ve üretim miktarlarını belirlemesi açısından kartel özelliği gösterse de bağımsız petrol üreten ülkeler arasında iş birliğini geliştirmeyi amaçlayan bir kuruluş olmuştur. Net petrol ihracatçısı olan ve petrol konusundaki menfaatleri OPEC üyeleriyle aynı olan yeni ülkeler kuruluşta olabilirler.¹¹

G-8 Grubu

1975'te Fransa Cumhurbaşkanı Giscard d'Estaing'in Japonya, ABD, Almanya, İngiltere ve İtalya liderlerini güncel ekonomik sorunları görüşmek için

¹⁰ Bkz; (7), s.67

¹¹ Bkz; (7), s.67-68

Rambouillet'ye davet etmesiyle ortaya çıkan G-8 grubu uluslararası ekonomik bir kuruluştur. 1976'da Kanada, 1998'de Rusya Federasyonu'nun katılımıyla genişleyerek G-8 olarak anılmaya başlamıştır. Kuruluşun belirli bir yapısı veya kalıcı bir yönetim organı yoktur. G-8 Zirve toplantılarını başkanlığı üstlenen ülke düzenlemektedir.

Zirve toplantılarında hükümet başkanları tarafından temel meseleler gündeme gelmekte, problemlerin çözümü ve hedefler için devletlerin bireysel iş birliği yaparak alınacak tedbirler konusunda gayrı-resmi anlaşmalara varılması hedeflenir.2014 tarihinde Ukrayna'da gerilimi yükseltmesi ve Kırım'ı ilhakı sebebiyle Rusya'nın G 8 üyeliği askıya alınmıştır. Grup ABD, İngiltere, Kanada, Fransa, Almanya, İtalya ve Japonya'dan oluşan 7 ülkeyle G-7 olarak faaliyetlerine devam etmektedir. ¹²

G -20 Grubu

İngilizce Group of 20 (20 Grubu) kavramının kısaltması olarak bilinen G 20, 20 Maliye Bakanı ve Merkez Bankası Başkanı Grubu, dünyanın en büyük ekonomileri arasında yer alan 19 ülkeden ve Avrupa Birliği Komisyonu'ndan oluşan topluluğa verilen isimdir.

Milli geliri dünyada ilk 31'de yer alan 19 ülkenin hepsi G 20'ye üye ülkelerdir. Ekonomik olarak bazı üyelere daha büyük olan Tayvan, İsviçre, Norveç, İran ve Venezüella, G 20'de yer almamaktadır.

İlki 1999' da Berlin'de yapılan ve her yıl tekrarlanan ve G-20 Grubu Grubu zirvesi, uluslararası organizasyon statüsü olmadığından dolayı alınan kararların kanuni bağlayıcılığı veya yaptırım gücü yoktur. ¹³

¹² Bkz; (7), s.68

¹³ Bkz; (7), s.68

ULUSLARARASI FİNANS KURULUŞLARI

Piyasadaki gelişimi anlamaya katkı sağlayan Uluslararası finans kuruluşları şunlardır;

1. IMF-Uluslararası Para Fonu
2. WB-Dünya Bankası
3. AKB-Asya Kalkınma Bankası
4. AIIB-Asya Altyapı Yatırım Bankası
5. 1978 Washington Kapitalizm Mutabakatı

IMF / Uluslararası Para Fonu

1944'te Bretton Woods Anlaşması gereği Bretton Woods kentinde bir araya gelen 45 ülkenin ana sözleşmeyi imzalamasıyla Birleşmiş Milletler bünyesinde kurulan International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu), 1 Mart 1947'den itibaren fiilen çalışmaya başlamıştır. 188 ülkenin üye olduğu IMF'ye Türkiye, 14 Şubat 1947 tarihinde katılmıştır. Dünya Bankası (Uluslararası Yatırım ve Kalkınma Bankası) ile eş zamanlı kurulan IMF, II. Dünya Savaşı sonunda dış ödeme güçlüğü çeken ülkelere yardımcı olan bir kurum olmuştur.

IMF'nin kuruluş amacı, ülkeler arasında ekonomik ve mali iş birliğini sağlamak, serbest ticareti desteklemek, bu alandaki kısıtlamaları engellemek, döviz kurlarına kararlılık kazandırmak, kısa vadeli dış ödemelerdeki zorlukların çözümüne yardımcı olmak ve global rezerv yetersizliğini ortadan kaldırmaktır. Dünya ticaretini geliştirmek gayesiyle kurulan IMF, dünya ticaretinin uyumlu bir şekilde yürütülmesini de amaçlamaktadır. Bunların dışında üye ülkelerin ödemeler bilançosunda yer alan cari işlemlere uygulanan döviz kontrollerinin kaldırılması ve üyeler arasında çok taraflı bir ödemeler sisteminin oluşturulmasını da sağlamaktadır.

IMF'ye üye olan az gelişmiş ülkeler, kullandıkları mali kaynaklar konusunda IMF'ye hesap vermek zorundadırlar. Buna karşılık, IMF politikalarında etkili olan gelişmiş ülkeler, tabiidir ki, kendi kalkınmalarının sürekliliğini sağlayacak ekonomik reçeteler belirlemede etkileri daha büyük olmaktadır. IMF'nin izlediği finans politikaları; rezerv dilimi, kredi dilimi, acil durum destek ve borç ve borç servisi düşürme politikası olarak dört grupta toplanır. Borç servisi düşürme politikaları, ağır borç yükü altındaki ülkeler açısından önemlidir. IMF imkânları genel anlamda bir borçlanma değildir. Ödeme konusunda sıkıntıya düşen bir üye parası güçlü bir başka üye ülkeye kendi parasını verip onun parasını almakta ve zamanı gelince bu tutar tekrar değiş tokuşa tabi tutulmaktadır.¹⁴

WB / Dünya Bankası

1944 tarihinde IMF ile birlikte kurulan, resmi ismi Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (International Bank of Reconstruction and Development = IBRD) olan Dünya Bankası, 25 Haziran 1946'da faaliyete geçmiştir. 15 Kasım 1947'de Birleşmiş Milletler'in bir ihtisas kuruluşu olarak devam etmiştir.

WB'nin ilk kuruluş amacı İkinci Dünya Savaşı'nda bozulan Avrupa ekonomilerinin onarımı için kredi vermektir. 1950'den sonra ise Dünya Bankası az gelişmiş ülkelere kredi sağlayan bir kuruma dönüşmüştür. Aynı zamanda devletlere ve özel işletmelere mali yardım sağlayan Dünya Bankası, savaştaki yıkıntıları onarmak, eski üretim ve geçim imkanlarına kavuşmalarına yardım etmek ve az gelişmiş ülkelerde ekonomik kalkınmaya yönelik projeler üreterek ve uzun vadeli krediler ile onları desteklemek amaçları da gütmektedir.

Üye ülkelerin tediyeye bilançolarındaki uzun vadeli dengesizlikleri gidermek, milli parasının dış değerinde istikrar sağlamak, uluslararası özel-yabancı sermaye yatırımlarını destekleyerek uluslararası kredi sağlamak dünya kaynaklarının gelişmesi

¹⁴ Bkz; (7), s.70

için yatırımlar yapmak ve az gelişmiş ülkelerin sermaye ihtiyaçlarını karşılanmak Dünya Bankası'nın faaliyetleri arasındadır.

Dünya Bankası belirli kalkınma projelerini ve bu projelerin ithalat girdilerini finanse etmektedir. Dünya Bankasına dâhil olan Global Finansman Kurumu kalkınmakta olan ülkelerdeki özel sektör yatırımlarına kredi sağlamaktadır. Yine aynı gruptaki international Development Association ise az gelişmiş ülkelere düşük faizli ve uzun vadeli kredi açmakta geri ödemeyi ise ülkenin kendi parasıyla kabul etmektedir.

Dünya Bankası esas itibariyle proje kredisi vermesinin yanında bazen teknik yardım da sağlayabilmektedir. Üye ülkelerdeki özel sektör kuruluşlarına kredi vermek için 1956'da Uluslararası Finans Kurumu'nu kuran Dünya Bankası, özel sektör yatırımcılarına da kredi açabilmektedir.¹⁵

AKB / Asya Kalkınma Bankası

62 üyesi bulunan Asya Kalkınma Bankası (AKB), uluslararası finans kuruluşlarından bir tanesidir. Üyeleri arasında ABD, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, Norveç, İsviçre ve Avrupa Birliği'nin 13 üyesi de bulunmaktadır. Türkiye'de AKB'nin bir üyesidir fakat borç alan ülkeler statüsünde değildir.

Banka, savaş yaşanan ülkelere “kalkınma” “yoksulluğu azaltma” gibi gerekçelerle ve finansman yardımı ismi altında projeler gerçekleştirmiş olsa da “insan” faktörünün yok sayıldığı, toplum üzerindeki negatif etkileri azaltmak için tedbir alınmadığı, finanse edilen borçlandırılarak boyun eğer hale getirildiği görülmektedir. Ayrıca “yeniden inşa” bahanesiyle doğal felaketler yaşayan ülkelere de yapısal uyum politikalarının Banka aracılığıyla dayatıldığı görülmektedir.

¹⁵ Bkz; (7), s.72-73

1966'da Asya-Pasifik ülkelerinin “gelişmekte olan ülkelere” kredi ve teknik hizmet sunmak gayesiyle kurulan Asya Kalkınma Bankası, bugün Asya kıtasının kredi veren en büyük kuruluşlarından bir tanesi olmuştur. Diğer uluslararası finans kurumları gibi AKB de sağladığı kredi imkânlarını genişlettikçe üye ülkelerin makro-ekonomik ve sektör temelli politikalarının oluşturulmasındaki rolünü de artırmıştır. Bugün AKB, özel sektör yatırımlarını finanse etmekte, IMF tarafından dayatılan yapısal uyum programlarının ve küresel ticaret kurallarının uygulanmasında önemli görevler üstlenmektedir

AKB verdiği kredi miktarını gittikçe artırırken, borç alan ülkelere kamu sektörünü küçültmeleri, kamu ekonomik teşebbüslerini özelleştirmeleri, temel hizmetleri piyasalaştırmaları, emek piyasalarını esnekleştirmeleri, kamuda çalışanların ücretlerinin asgari düzeyde tutulmasını, emeklilik ve sağlık reformları aracılığıyla sosyal güvenceleri azaltmaları istemektedir. Bu sebeple bu ülkelerin borç sarmalından kurtulmaları neredeyse imkânsız hale gelmekteydi.

Küresel adalet hareketinin büyümesiyle uluslararası fon kuruluşlarının faaliyetleri toplumsal mücadelenin ve politikanın konusu haline gelmiştir. Bugün bütün dünyada sendikalar ve sivil toplum kuruluşları temsilcileri IMF, DTO ve Dünya Bankası gibi kuruluşların faaliyetlerini eleştiriyor ve bu kurumların oluşturduğu toplumsal tahribata karşı uluslararası kamuoyunu bilgilendirmeye çalışıyorlar. AKB tarafından finanse edilen projelerin gizliliği, üst düzey AKB yöneticileri, hükümet yetkilileri, şirket yöneticileri ve teknik uzmanların pazarlıkları sonucunda geliştirilmektedir. AKB tarafından finanse edilen her proje üye 63 ülkenin vatandaşları üzerindeki borç yükünü artırmaktadır. Bu süreçte projelerden en çok etkilenecek olan yerel halk araştırmalara bile erişemiyordu.

Doğal kaynakların kullanımını ve altyapının geliştirilmesine ilişkin projelerin finansmanı AKB'nin en önemli faaliyet alanını oluşturuyor. Asya Kalkınma Bankası da tıpkı Dünya Bankası ve IMF gibi kredi verdikleri ülkelere hesap isterken kendileri ürettikleri projeler ve verdikleri zararlar konusunda sorumluluk almamaktadır.

Asya Kalkınma Bankası'nın en üst düzey karar organı 63 ülkeden oluşan Guvernörler Kurulu olmasına rağmen kritik kararlar 12 ülkeden oluşan Yürütme Kurulunca alınmaktadır. Yürütme Kurulunda ise Amerika, Japonya ve Çin'in ağırlığı bulunmaktadır.¹⁶

AIIB / Asya Altyapı Yatırım Bankası

Merkezi Şangay olan AIIB 24 Ekim 2014 tarihinde Asyalı 21 ülke tarafından Pekin'de imzalanan bir anlaşma ile kurulmuştur.

57 üyesi bulunan bankaya, Çin yaklaşık 29,8 milyar dolar ile en yüksek sermaye taahhüdünde bulunmuştur. Türkiye, 2 milyar 609,9 milyon dolar, 8,3 milyar dolar ile Hindistan, 6,5 milyar dolarla Rusya sermaye taahhüt etmiştir. Dünya Bankası ve IMF'ye rakip olması beklenen Asya Altyapı Yatırım Bankası'nın kuruluş amacı, Asya-Pasifik Bölgesi'nde mali iş birliği ve Asya'daki enerji, ulaştırma ve alt yapı projelerine kredi desteği sağlamaktır. Böylece, fon yatırımı yaparak ve doğrudan kredi vererek, ekonomik kalkınma kredilerini garanti edebilecektir. Bankanın yönetiminde bütün yetkilerin toplandığı Guvernörler Kurulu, Direktörler Kurulu, başkan, bir veya birden fazla başkan yardımcıları ve gerektiği kadar yönetici istihdam edilecektir.

Bankanın kurucu üyeleri: Çin, Fransa, Almanya, Bangladeş, Brunei, Kamboçya, Avusturalya, Güney Kore, Hindistan, Endonezya, İtalya, Ürdün, Kazakistan, Kuveyt, Kırgızistan, Laos, Lüksemburg, Malezya, Maldivler, Malta, Moğolistan, Myanmar, Nepal, Yeni Zelanda, Umman, Pakistan, Filipinler, Katar, Suudi Arabistan, Singapur, Sri Lanka, İsviçre, Tacikistan, Tayland, Birleşik Arap Emirlikleri, İngiltere, Özbekistan, Vietnam, İran ve Türkiye'dir. Bankaya karşı çıkan ABD ve Japonya projeye katılmayan ülkeler arasındadır.¹⁷

¹⁶ Bkz; (7), s.74-75

¹⁷ Bkz; (7), s.75

1978 Washington Kapitalizm Mutabakatı

Washington Kapitalizm Konsensüsü 1978, ABD ve diğer G-8 ülkeleri tarafından onaylanan; IMF, Dünya Bankası ve WTO tarafından empoze edilen neo-liberal iktisat politikalarıdır.

IMF, Dünya Bankası ve Amerikan Hazinesi, ABD ve AB merkeze alan küresel bir serbest piyasa sistemi maksadı bahanesiyle ABD ve AB kapitalizminin çevresinde tüm dünya uluslarını, iç içe geçirilecek ve özünde kendileri olan bir kapitalist piyasa imparatorluğu kurulacaktı.

1978 kapitalizm mutabakatının temel kriterleri:

1. Mali disiplinler ve vergi reformu
2. Özel mülkiyetin korunması
3. Kamu harcamalarının azaltılması
4. Kamu teşebbüslerinin özelleştirilmesi
5. Ticaretin serbestleştirilmesi ve uluslararası ticaretin önündeki engellerin kaldırılması
6. Mali reform ve serbest faiz hadleri
7. Sermaye hareketlerinin liberalleştirilmesi ve rekabetçi kur politikalarıdır.

Dünyanın büyük bölümünde neo-liberal olarak tanımlanan bu politikalar, ABD'de "muhafazakâr" olarak tanımlanmaktadır.¹⁸

¹⁸Bkz; (7), s.75

SONUÇ

Amerika, “Serbest piyasa, İncil’den sonraki en kutsal düzendir” görüşüyle vahşi kapitalizmi teşvik etmeye başladı. Yalnız, 2008 yılına gelindiğinde, “Avrupa kapitalizminin benimsediği serbest piyasa”, makro ölçekli bir mali krizle yıkımın eşiğinden döndü. Halkın milyarlarca dolar parası çöken bankaları kurtarmak için kullanıldı. 1929 Dünya Buhranından daha büyük bir krizi tüm dünyaya yaşattı.

Esasında kapitalizm, insana ve yaşamına uygun olmayan bir ekonomik düzen olması nedeniyle zaman zaman çökmekte, lâkin her seferinde değişik ve yeni savlar öne sürerek ve yerleşik düzeni tekrar planlayarak kaldığı yerden devam etmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden birisi ise öteki antikapitalist ve antiemperyalist cemiyetlerin yeni ve sağlıklı bir seçenek sunamamalarıdır.

Emeği sömüren, yapay, haksız rekabeti ve gelir dağılımında eşitsizliği artıran bu kapitalist düzene muhalif olmak bir şey ifade etmiyor. Bundan sonra ortaya gerçek bir seçenek konması gerekiyor. Aksi taktirde bu sömürü düzeni böyle devam edecektir.¹⁹

¹⁹ Bkz; (7), s.75

KAYNAKÇA

Prof. Dr. Sönmez Sinan: **Dünya Ekonomisinde Dönüşüm**, İmge Kitabevi Yayınları
2.Baskı Ankara 2005

Akbay, Oktay Salih: **Küresel Finansal Krizin Kökenleri Üzerine Bir Değerlendirme**, Namık Kemal Üniversitesi, No:06/2011, Sosyal Bilimler Metinler.

Arslan, Metin: **Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar (Ders Notları)**, Harran Üniversitesi, Birecik Meslek Yüksekokulu 2018